

ВІДГУКИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

УДК 343.9

DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.2.17>

Сергій Федорович ДЕНИСОВ,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків, Україна)

РЕЦЕНЗІЯ

НА МОНОГРАФІЮ АНТОНЮК Н.О. «ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ»¹

Проблематика, яка стосується диференціації кримінальної відповідальності, є однією із базових для кримінального права. Адже диференціація кримінальної відповідальності тісно переплетена із усіма інститутами кримінального права. Тож дослідження як самого поняття цього явища, так і видів, засобів диференціації є важливим як для науки кримінального права, так і для правозастосовної практики. Питання, пов'язані із диференціацією кримінальної відповідальності, завжди були актуальними у доктрині кримінального права. Водночас окремого фундаментального дослідження, яке б стосувалося саме диференціації кримінальної відповідальності в Україні не було.

Проте законодавець постійно вносить зміни до кримінального закону, криміналізує або ж декриміналізує ті чи інші діяння, посилює або пом'якшує за них відповідальність. А всі ці кроки безпосередньо пов'язані із диференціацією кримінальної відповідальності. Саме законодавець є тим суб'єктом, який її здійснює. І від того наскільки правильно, підставно, точно законодавець проводить таку диференціацію, залежить й результат –

¹ Антонюк Н. О. Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України : монографія. Київ : Алерта, 2023. 554 с.

застосування кримінального закону на практиці та досягнення справедливого балансу між вчиненим кримінально-караним діянням та кримінально-правовою репресією.

Диференціація кримінальної відповідальності є тією правовою категорією, яка безпосередньо впливає на реалізацію завдань кримінального права. Саме дослідженню цієї базової категорії й присвячена рецензована монографія Наталії Антонюк.

Центральною ідеєю, яку доводить дослідниця у монографії є роль диференціації кримінальної відповідальності у реалізації принципу справедливості у кримінальному праві. Варто зауважити, що справедливість саме у галузі кримінального права і максимальне її досягнення є надважливими. Адже саме тоді, коли йдеться про вчинення кримінального правопорушення, держава задіює механізм кримінально - правової репресії і пропорційність між вчиненим діянням та цією репресією мають бути виваженими. Саме диференціація кримінальної відповідальності й спрямована на забезпечення такого справедливого балансу. Тож цілком слушною є запропонована ідея про те, що диференціація кримінальної відповідальності становить одну із конститутивних складових принципу справедливості.

Відзначу, що монографія добре структурована. Загалом праця складається із п'яти розділів, які, в свою чергу, поділені на підрозділи. Однак додатково вчена чітко виділила окремі питання, які аналізуються нею, по ходу дослідження.

Перший розділ роботи присвячений загальнотеоретичним аспектам, які стосуються теми дослідження. Тут авторка аналізує стан дослідження диференціації кримінальної відповідальності у науковій літературі, історичний та зарубіжний досвід у частині диференціації. Зауважу, що такий аналіз проведено не шляхом перерахування законодавчих положень нормативних актів, які діяли раніше на території України або ж положень зарубіжних кримінальних кодексів, а шляхом виокремлення позитивних чи негативних рис, які характеризують диференціацію кримінальної відповідальності на певних, виділених авторкою, історичних етапах розвитку права нашої держави. Також чітко видно авторську позицію щодо диференціації кримінальної відповідальності у зарубіжних кодексах, які досліджено залежно від належності права відповідних держав до конкретних правових сімей.

Детальну увагу приділено методологічним засадам дослідження диференціації кримінальної відповідальності та місцю досліджуваного об'єкта серед принципів кримінального права. Авторка окремо зупинилася на співвідношенні диференціації кримінальної відповідальності із суміжними поняттями, як от індивідуалізацією кримінальної відповідальності, окремими принципами кримінального права.

Другий розділ монографії стосується вивчення і аналізу поняття, видів, критеріїв та засобів диференціації кримінальної відповідальності. Тобто йдеться про теоретичне осмислення як самої дефініції цього явища,

так і виокремлення ознак диференціації кримінальної відповідальності. Подальше вивчення видів та критеріїв диференціації є передумовою окреслення засобів, які повинні застосовуватися в ході диференціації, і які авторка аналізує у підрозділі 2.4 монографії.

Наталія Антонюк з особливою увагою підійшла до виокремлення, видів, співвідношення між собою критеріїв, показників та засобів диференціації кримінальної відповідальності. Авторка слушно зауважила, що вичерпного переліку показників, які підвищують або ж навпаки зменшують суспільну небезпечність вчиненого кримінально - караного діяння сформувати неможливо. Варто підтримати відображений у монографії підхід про те, що оцінюючи суспільну небезпечність вчиненого і її зміну, залежно від тих чи інших ознак, в основі такої оцінки знаходиться об'єкт посягання. Саме виходячи із особливостей цього об'єкту можна вести мову про зростання або ж зниження суспільної небезпечності.

Авторка чітко вказує випадки, у яких подальша диференціація кримінальної відповідальності є неможливою. Зокрема йдеться про максимальний ступінь ушкодження об'єкта посягання, а також про досягнення максимального рівня кримінально - правової репресії, поза якими подальша диференціація виключається.

В контексті аналізу дослідницею змін до кримінального закону, які були внесені після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, можу підтримати твердження про те, що законодавцю необхідно максимально обережно вносити зміни до кримінального закону з тим, щоб уникати можливого розбалансування існуючого механізму співвідношення між складами кримінальних правопорушень, які містяться у Особливій частині Кримінального кодексу України. Авторка правильно стверджує про те, що й диференціація кримінальної відповідальності у такий період повинна бути максимально виваженою, а внесення змін до кримінального закону повинно стосуватися лише тих питань, які є нагальними і потребують негайної реакції законодавця.

У *третьому розділі* монографії міститься аналіз диференціації кримінальної відповідальності у Загальній частині кримінального закону. Зокрема проведено окреме дослідження диференціації кримінальної відповідальності з врахуванням стадії вчинення кримінального правопорушення, співучасті, множинності, інституту звільнення від кримінальної відповідальності та тих інститутів, які стосуються покарання.

Авторка, на основі аналізу великої кількості судових рішень і власного практичного досвіду звертає увагу на недоліки кримінально - правового диференціювання, проведеного законодавцем у таких інститутах як стадії вчинення кримінального правопорушення, співучасть, множинність. Зокрема цікавими є міркування дослідниці і аргументація про відсутність підстав для імперативного зменшення санкцій у разі вчинення замаху на вчинення кримінального правопорушення. Наталія Антонюк справедливо наголошує на тому, що у разі припинення посягання на стадії замаху, йдеться про об'єктивні, а не суб'єктивні перешкоди, які не дали можливості

довести заплановане посягання до кінця.

Заслужують детального обговорення й пропозиції вченої щодо рівня суспільної небезпечності дій осіб, які разом із іншими учасниками, що не є суб'єктами кримінального правопорушення разом вчинили кримінально - каране діяння. Дійсно, таке «спільне» вчинення кримінального правопорушення не є співучастю відповідно до чинного кримінального закону. Проте авторські аргументи і результати проведеного соціологічного опитування вказують на те, що варто вести мову про підвищений ступінь суспільної небезпечності діяння особи у разі вчинення нею кримінально - караного діяння разом з іншими учасниками, які не є суб'єктами кримінального правопорушення.

У **четвертому розділі** роботи присвячено увагу диференціації кримінальної відповідальності у Особливій частині кримінального закону. Йдеться про дослідження суміжних складів кримінальних правопорушень та спеціальних норм. Окремий акцент зроблено на вивченні диференціації кримінальної відповідальності у санкціях статей Особливої частини кримінального закону.

Важливим є те, що авторка дослідила диференціацію кримінальної відповідальності у суміжних складах кримінальних правопорушень, спеціальних нормах, наголосила на плюсах та недоліках такої диференціації. Дослідниця прийшла до висновку про відсутність диференціації кримінальної відповідальності у разі конструювання складених складів кримінальних правопорушень. Цей висновок авторка вдало мотивувала з посиланням на такий вид множинності як сукупність кримінальних правопорушень.

П'ятий і завершальний розділ монографії стосується висновків авторки про те, який стан із диференціацією кримінальної відповідальності у чинному кримінальному законі та яким має бути шлях до його вдосконалення. Авторка аналізує проєкт Кримінального кодексу 2019 року саме через призму диференціації кримінальної відповідальності.

У **підсумку до дослідження** Наталія Антонюк визначає основи теорії диференціації кримінальної відповідальності, формулює понятійний апарат цієї теорії, виокремлює ознаки, види, класифікацію, критерії та засоби диференціації кримінальної відповідальності. На основі побудови і аналізу взаємозв'язку між названими поняттями пропонуються базові засади для диференціації кримінальної відповідальності, які є основою для здійснення її диференціювання у разі доповнення кримінального закону новою нормою або ж у разі внесення змін чи доповнень до кримінального закону у частині, що стосується диференціації кримінальної відповідальності.

Текст монографії написаний юридично грамотно. Наталія Антонюк повно та всебічно аналізує точки зору інших науковців з того чи іншого питання, коректно полемізує з ними та пропонує власне вирішення відповідної проблеми.

Деякі пропозиції авторки мають дискусійний характер. Однак це не применшує значення рецензованої монографії та відображає точку зору

вченої щодо проблеми вирішення тих чи інших питань.

Авторці вдалося створити цілісну концепцію диференціації кримінальної відповідальності у кримінальному праві України. Сформульовані положення, які викладені у монографії, становлять єдине, взаємоузгоджене дослідження і фактично є сформованою дослідницею теорією диференціації кримінальної відповідальності.

Вважаю, що монографія Наталії Антонюк „Диференціація кримінальної відповідальності у кримінальному праві України” доповнить базові дослідження у галузі кримінального права і стане основою для подальших вивчень питань, які стосуються як диференціації кримінальної відповідальності загалом, так і диференціації кримінальної відповідальності за окремі склади кримінальних правопорушень чи у межах окремих інститутів кримінального права.

Монографія буде корисною як для здобувачів вищої освіти і науково-педагогічних працівників, так і для практичних працівників суду, органів правопорядку, адвокатів, інших юристів, усіх громадян, які цікавляться сучасними проблемами кримінального права.

Рецензент:

**професор кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 6
Харківського національного університету
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

С. Ф. Денисов

Serhiy F. DENISOV

Doctor of Science in Law, professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

**REVIEW ON THE MONOGRAPH ANTONYUK N.O. «DIFFERENTIATION OF
CRIMINAL LIABILITY IN CRIMINAL LAW OF UKRAINE»**